Friluftsliv og ungdom – tradisjon og trender
Innlegg på Landskonferanse Friluftsliv i Tromsø 2-4 juni 2004
Av Alf Odden, Institutt for idretts- og friluftslivsfag, Høgskolen i Telemark

Dette innlegget vil inneholde en del dårlig nytt for alle som er opptatt av norsk friluftsliv. Vi har lenge vært bortskjemt med høg deltakelse og god nyrekruttering, men nå er det mye som tyder på at dette er i ferd med å endre seg. Det er stadig tydeligere tegn på at flere unge svikter friluftslivet generelt og enkelte av de tradisjonelle aktiviteter spesielt.
At friluftslivet ikke lengre er selvrekrutterende er et faktum vi må ta innover og prøve å gjøre noe med. En forsterket innsats når det gjelder opplæring i grunnleggende ferdigheter blir av mange fremhevet som en farbar veg. Hvor særlig stimuleringstiltak rettet mot barnefamilier og ungdom regnes for å være effektive. Dersom utviklingen skal snus må offentlige myndigheter være seg sitt ansvar bevisst ettersom en slik satsing vil kreve store ressurser.

Innledning
Gjennom media blir vi nærmest daglig presentert for et sammensatt og forvirrende bilde av ungdommens forhold til vårt tradisjonelle friluftsliv[1].

På den ene siden får vi høre at barn og unge blir stadig tyngre og i dårligere fysisk form[2]. De er også blitt mindre fysisk aktive og dårligere i stand til å ferdes i naturen enn for bare et par tiår siden[3]. Det har også vært stor oppmerksomhet rundt framveksten av moderne frilufts aktiviteter for ungdom slik som frikjøring på snowboard og ski, kiting, terrengsykling m.m[4]. Aktiviteter som på mange måter skiller seg fra det tradisjonelle friluftslivet.
På den andre siden melder Den Norsk Turistforening om flere ungdommer i fjellet og en formidabel oppslutning om nyskapningene Barna Turlag og Base Camp leirene[5]. Mens Norges Jeger og fiskerforbund hevder at barn og unge strømmer til organisasjonen[6].

På en måte kan en få inntrykk av at de fleste av dagens unge er en gjeng halvfeite latsabber som knapt gidder å løsrive seg fra dataskjermen, mens de få som fortsatt drar ut i naturen foretrekker å risikere livet i bratte fjellsider eller i fossende elver.
Eller skal en tro organisasjonene på at det kanskje ikke har skjedd så mye? Kanskje ungdommen går turer, fisker og jakter omtrent som det ble gjort for et par generasjoner siden.

Det er med andre ord ikke lett å skaffe seg en oversikt. Selv har jeg gjennom mitt doktorgradsprosjekt arbeidet med å få klarhet i disse utviklingstrekkene i snart tre år. Så får dette innlegget vise om jeg har brukt tida på noe fornuftig.

---

[1] Med ungdom menes i denne sammenhengen aldersgruppen 16-24 år. Med tradisjonelt friluftsliv siktes det til aktivitetene fotturer, skiturer, fisketurer, bær og sopplukking og jakt.
[2] Se for eksempel VG25.08.2000: Råtner på rot – morgendagens idrettsstjerner i stadig fysisk forfall, Aftenposten 12.03.2001: Norske gutter mangler stål i ben og armer, Aftenposten 15.01.2003: Slappere, tregere og tjukkere – Ola solat løper saktere og er fetere, Aftenposten 22.10.2003: Halvparten av unge jenter er for lite aktive.
[3] I Mjåvatn (1998) forteller leirskolelærere at fot- og skiturer stadig må gjøres kortere fordi barn og unge verken har den samme utholdenhet eller evne til å klare seg ute som tidligere.
Når det gjelder forsvaret melder Aftenposten 07.06.01 at forsvaret ikke lengre har mange nok vernepliktige som makter å gjennomføre den krevende tjenesten som grensevakt i Sør Varanger. Sjefen for Garnisonen i Sør Varanger Oberstløytnant Einar Johnsen sier blant annet at andelen vernepliktige som er vandt til å ferdes i skog og mark har gått kraftig ned de siste årene.
[4] Her er oppslagene svært mange se f.eks Aftenposten 18.01.04: Opprøret utenfor løypene eller 14.02.2004: Luftens baronesser.
[5] Spalten "Nytt fra DNT's leder" i medlemsbladet Fjell og Vidde nr 1 2004.
[6] Lederartikkel i medlemsbladet Jakt & Fiske nr 3 2004.

Innlegget er delt inn i tre hoveddeler og problemstillingene som drøftes er som følger:

Hva har skjedd ? – aktuelle utviklingstrekk i ungdommens friluftsliv 1970-2001

Hvorfor denne utviklingen ? – mulige forklaringer på utviklingstrekkene

Hva kan og bør gjøres ? – politiske og forvaltningsmessige konsekvenser og tiltak

Et sentralt spørsmål i denne sammenhengen er hva studier av ungdommens friluftsliv i dag, kan fortelle oss om friluftslivsdeltakelsen i framtida.
Det finnes flere tilnærminger til dette forholdet, men jeg er av den oppfatning at det friluftslivet du driver som ung vil ha stor betydning for hva slags aktiviteter du vil drive med som voksen[7]. Riktignok vil deltakelsen i de fleste friluftslivsaktiviteter avta noe med alderen (Dølvig et al 1988), men de fleste er relativt trofaste mot sine aktiviteter så lenge helsa holder. Det er også slik at deltakelsen i de krevende aktivitetene vil avta mest med økende alder, men trolig ikke mer enn at det om 10-20 år ikke vil være noen sensasjon å treffe på 50 årige frikjørere i Jotunheimen. Dette har som konsekvens at nye aktiviteter som har sin hovedutbredelse blant ungdom etter hvert vil spre seg oppover i aldersgruppene.
Mot en slik måte å tenke på blir det hevdet at mange at aktivitetene i ungdomstida er preget av opprør, eksperimentering og de gjeldende ungdomskulturelle strømningene, og at en reduksjon i deltakelsen i tradisjonelt friluftsliv bare er midlertidig. Etter hvert som individene blir "voksne" vil de imidlertid slutte med disse aktivitetene og i stedet ta opp igjen aktivitetene de drev med under oppveksten (Dahle 2000, Døving 2001[8]).
Inntil videre finnes det ikke noe tallmateriale for norske forhold som kan avgjøre hvilken av disse tilnærmingene som er mest relevant. Sannheten er trolig at begge tilnærmingene har noe for seg. Det vil være eksempler både på at folk slutter og at folk fortsetter med sine aktiviteter etter at de blir voksne, og at andelen som slutter helt vil variere med aktivitetens risikopotensial og tekniske og fysiske ferdighetskrav. Det er for eksempel ganske vanskelig å tenke seg at en om 30 år vil møte fire 50 åringer i ei handlevogn på veg ned unnerenna i Holmenkollen. Jackass kulturen vil trolig være et godt eksempel på en aktivitet som er begrenset til ungdomstida.
Mitt oppfattning er likevel frikjøring og terrengsykling som er de største av de moderne aktivitetene i økende grad vil bli utøvd av folk som har fylt både 40, 50 og 60 år.
Jeg kan heller ikke se at det finnes dekning for å hevde at deltakelse i moderne aktiviteter medfører at tradisjonelle aktiviteter legges fullstendig på hylla. Som vi skal se i neste avsnitt deltar det store flertallet av utøverne av moderne aktiviteter også i de tradisjonelle.

Det jeg imidlertid tror alle vil enes om er at nøkkelen til friluftslivets framtidige stilling i Norge ligger i hvordan oppslutningen om de tradisjonelle aktivitetene utvikler seg. Det er liten tvil om at deltakelse i friluftsliv som barn og ungdom vil være en viktig forutsetning for at du overhode vil drive med friluftsliv seinere i livet (Dahle 1993, Skogvang 1993).
Derfor vil det at nye generasjoner får sin grunnleggende turerfaring i oppveksten heller ikke bare være viktig for de tradisjonelle aktivitetene, men det er også en forutsetning for seinere deltakelse i de nye og krevende aktivitetene. Et eksempel på dette er at en i SSB's

[7] Dette synet støtter seg på en rekke funn fra internasjonal fritidsforskning. Se f.eks Kelly (1977), Jackson (1990), IsoAhola et.al (1994) og Scott & Willits (1998), Teigland (2000).
[8] Døvings studie gjelder matvaner og ikke friluftsliv, men framholder at de fleste vender tilbake til kjøttkakene når de selv får egen familie.

levekårsundersøkelse fra 2001 finner at 90% av de som drev med frikjøring og terrengsykling også gikk på tur på ski eller på beina dette året. I en rekke intervjuer som ble foretatt av unge frikjørere i Hurrungane våre 2003 påpeker alle betydningen av å ha vært med mor og far på tur opp gjennom oppveksten.
I samme retning peker funn fra Høgskolen i Telemark sin ungdomsundersøkelse fra 2002[9]. Her viste det seg at 85% av de ungdommene som hadde vært med på overnattingsturer i naturen før de fylte 15 år, også hadde vært på slike turer seinere i ungdomstida. Mens kun 31% av de som ikke hadde vært på slike turer før de var 15 år hadde deltatt i slike turer seinere i ungdomstida.

Ved å kartlegge hva dagens generasjon av ungdom driver med vil vi ha en god pekepinn på hva disse vil drive med seinere i livet. Det vi vet mindre om er hvordan framtidige generasjoner vil oppføre seg. På kort sikt vil dagens trender trolig kunne forlenges, men hvordan prioriteringene til nye generasjoner vil være om 20 år er vanskelig å si.

Denne nære sammenhengen mellom friluftslivserfaringer i oppveksten og deltakelsen seinere i livet er imidlertid også med på å gjøre dagens høge oppslutning om friluftsliv sårbar. Dersom oppslutningen begynner å synke i ungdomsgenerasjonen vil den reduserte deltakelsen forplante seg til seinere generasjoner. Særlig kritisk er det dersom deltakelsen går ned blant de som har barn og unge boende hjemme. Mindre friluftsliv i forelderegenerasjonen vil bety at færre i den neste ungdomsgenerasjonen vil ha fått den grunnleggende sosialisering til friluftsliv. Vi vil dermed være inne i en vond sirkel der deltakelsen vil fortsette å falle.

Utviklingstrekk 1970 – 2001

Vi skal nå ta et nærmere blikk på endringene i norsk friluftsliv de siste 30-35 årene med et ekstra øye til ungdomsgruppa i alderen 16-24 år. Vi kommer først til å konsentrere oss om de ulike enkeltaktivitetene. Før vi til slutt samler trådene for å si noe samlet om ungdommens friluftsliv. Den følgende gjennomgangen kommer ikke til å gå i dybden på alle former for friluftsliv. For å begrense omfanget på innlegget er for eksempel aktiviteter som båtfriluftsliv, bading og soling berørt i liten grad. Innlegget vil også konsentrere seg om det nasjonale nivået og ikke gå inn på eksisterende sosiale, geografiske og kjønnsmessige skillelinjer.

Når man skal se på utviklingstrekk er man avhengig av et fast punkt å sammenlikne med. Mitt utgangspunkt er at de første to landsomfattende friluftslivsundersøkelsene som ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå (SSB) i 1970 og 1974, representerer den norske friluftslivstradisjonen som ble etablert i etterkrigstida. I denne sammenhengen blir trendene da de utviklingstrekkene som kommer til syne utover 1980 og 1990 tallet. Disse blir beskrevet på grunnlag av ytterligere 10 landsomfattende undersøkelser som er gjennomført mellom 1982 og 2001[10].

[9] Disse tallene er hentet fra Høgskolen i Telemarks ungdomsundersøkelse fra 2002. Dette var en postal spørreundersøkelse hvor 428 ungdommer i alderen 16-24 år svarte på spørsmål om sitt forhold til friluftsliv.
[10] SSB har stått for innsalingen av data i 1970, 1974, 1982, 1986, 1993, 1996, 1997 og 2001. Scanfact samlet inn data i 1987 og 1989, mens MMI gjennomførte undersøkelsen i 1992. Det totale antall respondenter i undersøkelsene varierer fra 1000 til 2800.
Det er visse forskjeller mellom undersøkelsene både når det gjelder metoder for trekking av utvalg, datainnsamling og de konkrete spørsmålsstillingene. I de fleste tilfellene har dette trolig liten innvirkning på resultatene. I alle fall viser undersøkelser med litt ulik metodikk i hovedsak de samme resultatene dersom de ligger nær hverandre i tid.

Status for norsk friluftsliv i 1970

Norsk friluftsliv har alltid vært i utvikling og endring både når det gjelder aktivitetsmønster og meningsinnhold (Tordsson 2003). Derfor må ikke begrepet norsk friluftslivstradisjon oppfattes som en fast størrelse med et innhold som er gitt en gang for alle. Det har imidlertid festet seg et inntrykk av at friluftslivet slik det framstod på 1950 og 1960 tallet var et uttrykk for den opprinnelige norske turkulturen. Dette har seinere blitt framhevet nærmest som en idealtilstand hvor friluftslivet var enkelt og naturnært, og fikk utfolde seg fritt uten offentlige inngrep og var uberørt av markedskreftenes klør.

Det har også vært vanelig å anta at friluftsliv etablerte seg som en allment utbredt fritidsaktivitet i etterkrigstida (Frislid 1983). Det finnes ikke statistiske data over deltakelsen på 1950 og 1960 tallet, men mye tyder likevel på at denne antakelsen er riktig. Fotturer, skiturer, bærplukking og fiske var sentrale aktiviteter, utøvelsen var uformell og fant hovedsakelig sted innenfor familie og vennegrupper eller i regi av frivillige organisasjoner. Søndagsturen i skogen med kaffebål, matpakke og kakao på termos var selve symbolaktiviteten.

I forbindelse med det nasjonale gjenreisningsprosjektet foregikk det en sammensmelting av borgerskapets turfriluftsliv og bygdenes og arbeiderklassens mer nytte- og høstingsorienterte friluftsliv. Det ble også etablert en myte om at friluftslivet var for alle og at alle var like i naturen. For eksempel representert ved ordtak som "Over tregrensa er alle like". Friluftsliv ble oppfattet som et nasjonalt særtrekk og sosiale og regionale forskjeller i utøvelsen ble underkommunisert (Skogen 1994, Pedersen 1999).

Vi starter vår reise i nyere norsk friluftsliv med å se på ungdommens oppslutning om ulike aktiviteter i den første landsomfattende friluftslivsundersøkelsen, hvor over 2600 personer ble intervjuet om sin friluftslivs aktivitet i 1969 og 1970.

Tabell 1. Deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter i 1970 for ungdom (16-24 år) og befolkningen som helhet (16-74 år). N=436 / 2611

Aktivitet	Ungdom (16-24 år)	Hele befolkningen (16-74 år)
Skiturer	82	58
Fotturer	81	64
Fiske	71	58
Bærplukking	41	51
Jakt	9	7
Skøyteturer	25	7
Sykkelturer	20	15
Alpint	13	4
Riding	8	2
Friluftsliv samlet	98	86

En sammenfatning av de ulike undersøkelsenes metodikk og svarprosenter m.m finnes i Vorkinn et. al (1997), Sundvoll & Teigum (1998) og Vågane (2002).

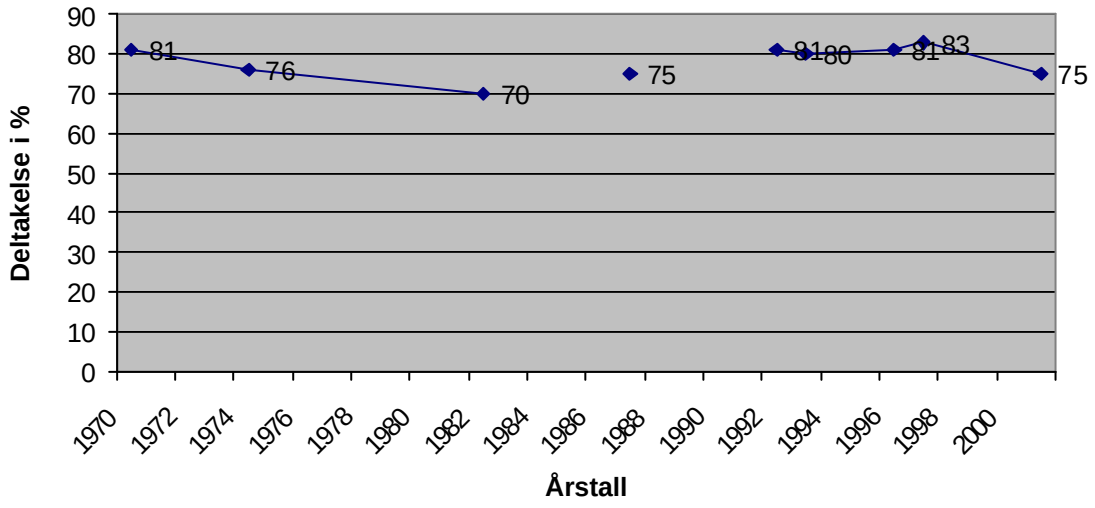
I 1970 var friluftslivsaktiviteten blant norsk ungdom overveldende. Så godt som alle deltar, og med unntak av bærplukking, er ungdommen den aldersgruppen som er klart mest aktiv. Ellers er det verd å merke seg at skiturer er den største aktiviteten og at bruk av alpinanlegg har liten oppslutning.
På mange måtet virker myten om en turgående og naturelskende befolkning å gjenspeile virkeligheten. Turaktivitetene er de dominerende og høstingsfriluftslivet står sterkt. Friluftslivet virker å være preget av rolige, enkle og lite utstyrskrevende aktiviteter. Noe som er i tråd av seinere beskrivelser av kjernepunktene i norsk friluftslivstradisjon (Breivik 1978, Telnes 1989, Faarlund 1999). På mange måter er det kun bruken av alpin anleggene som kan bære spor i seg av et mer ferdighetsorientert og utstyrskrevende friluftsliv.
Selv om friluftslivet på 1970 tallet helt klart har en bred folkelig oppslutning er det også tydelige sosiale og regionale forskjeller i friluftslivsutøvelsen. For eksempel er menn mer aktive enn kvinner, og de rike og høg utdannede er mer på tur enn de med lite penger og skolegang (SSB 1975, Odden upublisert a).

Endringer i enkeltaktiviteter

Fotturer

Ungdommens oppslutning om fotturer har vært jevnt høg i hele perioden. Vi kan registrere at deltakelsen ligger mellom 70 - 75% det meste av 1970 og 1980 tallet før den gjør et lite hopp og stabiliserer seg rundt 82% på 1990 tallet. Fra 1997 til 2001 faller imidlertid oppslutningen 8 prosentpoeng fra 83% til 75%. Denne reduksjonen er signifikant og kan være en indikasjon på en begynnende nedgang i ungdommens fottur aktivitet.
Nedgangen fra 1997 til 2001 ser også ut til å omfatte de to underaktivitetene fotturer i skogen og fotturer på fjellet. Fotturer i skogen reduseres fra 71% til 64%, mens fotturer i fjellet reduseres fra 54% til 49%.
Deltakelsen i fotturer ble også registrert i 1986, men i denne undersøkelsen førte kombinasjonen av spørsmål til at kun lengre dagsturer til fots ble registrert.

Figur 1. Ungdommens deltakelse i fotturer 1974 - 2001

At de siste års nedgang gjenspeiler de faktiske forhold blir understøttet av tall fra Ung i Norge (UIN) undersøkelsene i 1992 og 2002, som tar for seg ungdom i aldergruppa 13-19 år (Fauske & Øia 2003, Rossow 2003). Her blir det registrert en nedgang i oppslutningen om fotturer i skog og mark fra 78% i 1992 til 56% i 2002.

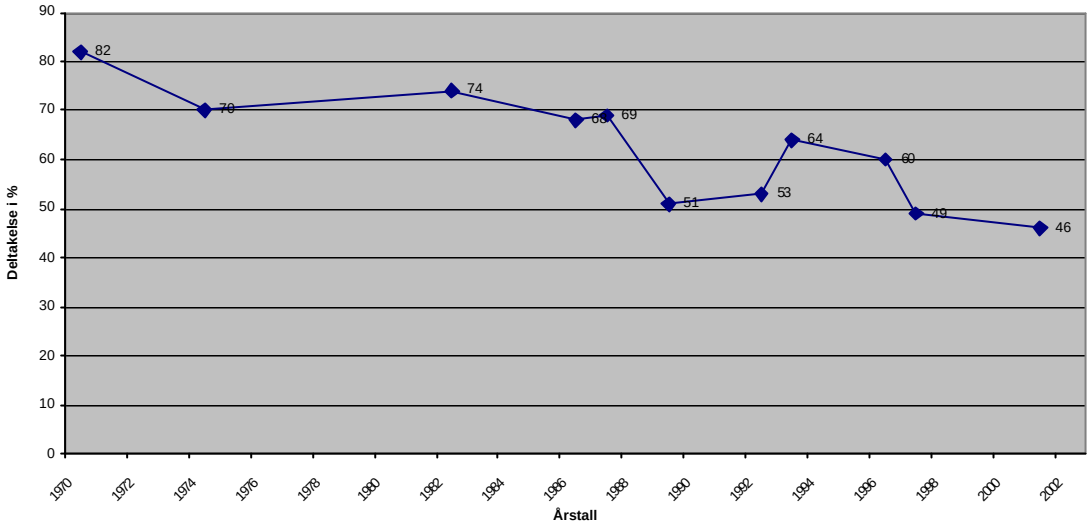
Fotturene har aldri hatt større oppslutning enn det vi har sett de siste 30 årene. Fotturene har også holdt oppslutningen oppe i større grad enn de andre tradisjonelle aktivitetene, og har etter hvert etablert seg som den klart største aktiviteten for alle aldersgrupper.
Årsakene til denne utviklingen er flere. For det første er det flere som har bedre tid. Stadig flere unge går lenge på skole noe som øker mulighetene til å drive friluftsliv. Det økte utdanningsnivået virker nok også positivt ettersom deltakelsen øker med lengden på skolegangen. For de andre har fotturene blitt alminneliggjort i løpet av perioden. Tidligere var fotturene i større grad forbundet med de øvre sosiale lag, og slike turer hadde ikke samme appell blant arbeidere og bygdebefolkningen som var mer nytteorientert i sitt friluftsliv (Breivik 1978). Etter hvert fikk stadig flere befolkningsgrupper fotturen som en naturlig del av sitt friluftsliv slik at den totale oppslutningen øker.
Ellers vet nok ungdommen å sette pris på friheten slike turer gir. På 1990 tallet var det stadige oppslag om turisthyttene som sjekkested, og det foregår ikke så rent lite eksperimentering med ulike rusmidler under dekke av en tur i skogen.

At fotturene har vokst i oppslutning fra rundt 1980 til ut på 1990 tallet hadde flere mulige forklaringer, men det er vanskeligere å finne noen handfast forklaring på hvorfor ungdommen nå begynt å redusere sin aktivitet. Fjellene og skogen har ikke endret seg større og tilgjengeligheten har neppe blitt så mye dårligere. Mobiltelefonen har endret mye, men neppe fotturene. Ungdommens bruk av tid på Dataspill og TV-titting har imidlertid økt i denne perioden, mens bruken av tid på idrett og friluftsliv har gått ned (Vaage 2002). Det kan derfor tenkes at den synkende interessen for friluftsliv generelt også kommer til syne i oppslutningen om fotturer.
I tillegg til konkurransen fra mer passive fritidsaktiviteter kan det også tenkes å være et konkurranseforhold mellom fotturen og noen av de nye friluftslivsaktivitetene. For eksempel foretrekker stadig flere å sykle både på fjellet og i skogen. Tall fra SSB (2001) viser da også at 18% av ungdommene som var på sykkeltur dette året ikke gikk fotturer.

Skiturer
Ungdommens deltakelse i skiturer viser en helt annen utvikling enn det vi så for deltakelsen i fotturer. For skiturene er nedgangen mye større totalt sett, og er på hele 36 prosentpoeng de 31 årene figuren omfatter.
Vi legger også merke til de store svingningene mellom 1987 og 1993. Disse har trolig litt spesielle årsaker som skal kommenteres her, mens forklaringene på den totale nedgangen skal berøres seinere.
Vintrene 1989 og 1992 var det svært lite snø de fleste steder i landet (Bjørbæk 2001, 2003) og dette er trolig noe av forklaringen på den låge skitur aktiviteten. I 1993 var det noe mer snø, men i tillegg kom også økt oppmerksomhet på friluftsliv og fysisk aktivitet gjennom kampanjene ”Friluftslivets år” og ”Folk i form til OL”. At dette kan være en rimelig forklaring støttes også av at også aktiviteten i bær og soppturer og fisketurer var større en vanlig dette året. At vi ikke finner en like stor økning for fotturene kan henge sammen med at oppslutninger her allerede var svært høg og at vekstmulighetene derfor var begrenset.

Ellers kan det være verd å nevne at mens oppslutningen om skiturer i fjellet økte fra 35% i 1997 til 37% i 2001, falt deltakelsen i skiturer i skogen fra 30% i 1997 til 21% i 2001.

Figur 2. Ungdommens deltakelse i skiturer 1970 - 2001

Også nedgangen i skituraktivteten blir bekreftet av tallene fra UIN undersøkelsene. Her falt oppslutningen om skiturer i skogen fra 67% i 1992 til 45% i 2002.

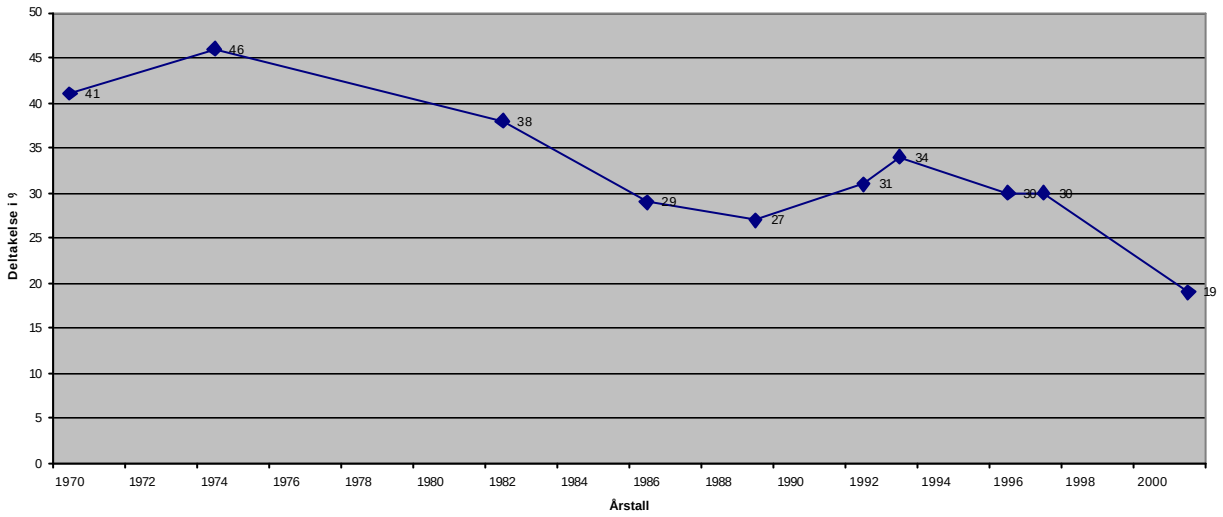
Nedgangen i skituraktiviteten blir ofte koplet sammen med økningen i antallet milde og snøfattige vintrer de siste 15 årene. Imidlertid viser nærmere analyser at det ikke er noen sterk signifikant sammenheng mellom dager med skiføre pr år og ungdommens deltakelse i skiturer for perioden 1970 til 2001 (Odden upublisert b). Selv om det var en tydelig signifikant sammenheng mellom skiføre og deltakelse for den voksne delen av befolkningen.
Mange snøfattige vintrer har helt sikkert ingen positiv innvirkning på verken ungdommens deltakelse der og da eller på den framtidige rekrutteringen til skituraktiviteter. Likevel ser vi at deltakelsen synker fra 82% i 1970 til 69% i 1987 selv om dette er en periode hvor snøforholdene er relativt stabile (Bjørbæk 2001, Odden upublisert b).
Det eksisterer imidlertid et sterkt konkurranse forhold mellom vanlige skiturer og bruk av alpinanlegg. For tidsrommet 1970-2002 ble det registrert en tydelig signifikant negativ sammenheng mellom de to aktivitetene (Odden upublisert b). Forholdet var slik at en økning i alpinanlegg bruken på 1% medførte en reduksjon i skitur deltakelsen på 0.5%.
Dette blir ytterligere understreket av andre funn som viser at mens så å si alle som brukte alpinanlegg i 1974 også gikk på skiturer (Odden ibid). Var det i 2001 hele 40% av disse utøverne som ikke hadde på seg bortover ski dette året. Det var også en tydelig tendens i retning av at snowboardere var den undergruppen med minst interesse for skiturer.

Det er også verdt å merke seg at nedgangen i deltakelsen er nesten like sterk i aldersgruppa 25-44 år. I 1970 lå oppslutningen på 74%, mens den var sunket til 53% i 2001. I et rekrutteringsperspektiv er det særlig betenkelig at aktivitetsnivået i foreldregenerasjon synker såpass kraftig.

Bær og soppturer

Etter en foreløpig topp på 46% i 1974 synker ungdommens deltakelse i bær og soppturer ned til 27% i 1989. Dette store fallet i oppslutning blir blant annet bemerket av Aas & Aasætre (1992), og var medvirkende til at de den gang betraktet bærplukking som en truet aktivitet. Denne nedgangen blir imidlertid avløst av en foreløpig vekst fram til 1993 hvor deltakelsen lå på 34%. Etter dette har det igjen gått utforbakke, og mellom 1997 og 2001 sank oppslutningen med 11 prosentpoeng til et nytt lavmål på 19%.

Figur 3. Ungdommens deltakelse i bær og soppturer 1970 - 2001

Resultatene fra UIN undersøkelsen viser også her den samme utviklingen i og med at oppslutningen falt med 12 prosent poeng mellom 1992 og 2002.

Det har blitt presentert mange mulige forklaringer på den omfattende reduksjonen i bærplukking aktiviteten. Det har i flere sammenhenger blitt hevdet at nedgangen kan ha sammenheng med en reduksjon i produksjonen av bær. Imidlertid har studier av innvirkningen av moderne skogsdrift, klimaendringer, nitrogengjødsling og økende rådyrbestand ikke kunnet sannsynliggjøre noen vesentlige endringer i bær produksjonen (Kardell & Erikson 1995, Hørnsten 2000).

Nedgangen i bær og sopplukkingen blir også ofte forklart med den økte velstandsutviklingen i den denne perioden Aas & Aasætre 1992). På 1970 tallet har det vært rimelig å anta at særlig bær hadde en viss økonomisk betydning og at et mer begrenset vareutvalg gjorde at husholdningene utnyttet naturressursene mer direkte. I dag er imidlertid ferdigprodusert syltetøy og saft så billig og lett tilgjengelig at det er ingen praktiske eller økonomiske grunner for å plukke bær. Derfor et det merkelig at bærplukkingen faktisk har en økende oppslutning blant de som er eldre enn 55år. Dette kan være en indikasjon på at økonomiske forhold ikke er den eneste forklaringen på nedgangen og at andre mekanismer også gjør seg gjeldene.

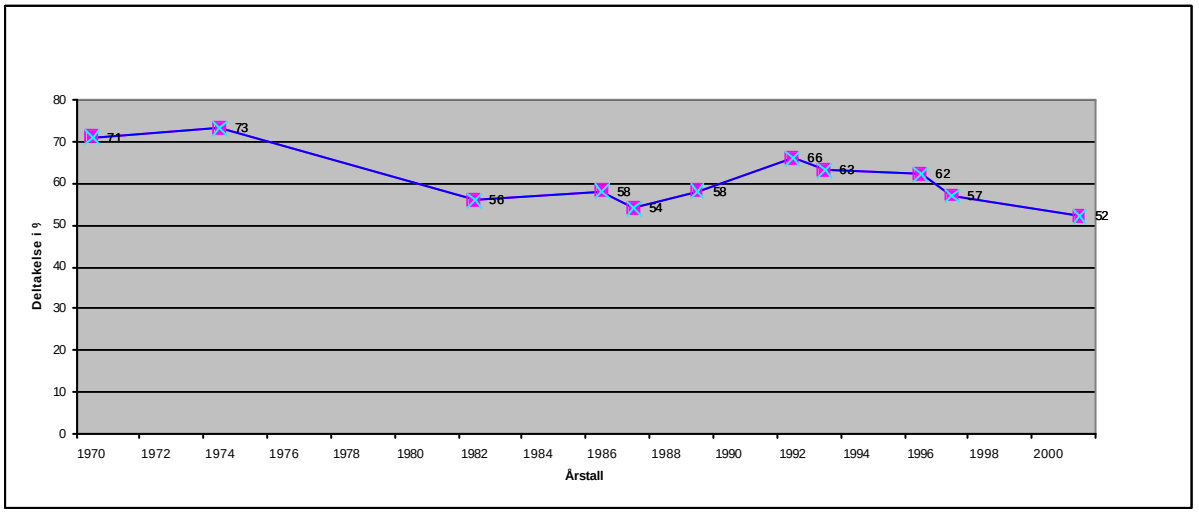
Det er nærliggende å tro at ungdommen faktisk ikke har særlig lyst til å plukke bær. Et eventuelt press fra foreldre om å bidra i husholdeningen er borte og selvbergingsideologien fra 1970 tallet er også blitt svekket. Dermed er det andre former for friluftsliv som frister mer. Bærplukking er trolig en aktivitet som framstår som litt kjedelig og likegyldig for mange unge, og taper følgelig i konkurransen med aktiviteter som har en annen status og symbolverdi.

Ungdommens deltakelse i bærplukking har alltid vært lågere enn deltakelsen i andre aldersgrupper. Barn og unge under 16 år er mer aktive enn de mellom 16 – 24 år, og det samme gjelder de litt eldre mellom 25 -34 år. Dette har som tidligere nevnt helt sikkert sammenheng med aktivitetens status blant ungdom, men det kan også tenkes at ulike strukturelle forhold har innvirkning. Rundt 20 års alderen flytter mange norske ungdommer hjemmefra i forbindelse med arbeid, utdanning og militærtjeneste. Dette innebærer et midlertidig eller permanent brudd i bruken av nærområdet fra oppveksten.
Samtidig er bærplukking en aktivitet som er nært knyttet til bestemte steder hvor forholdene er særlig gode og det er mye bær å finne. Kjennskapen til disse stedene er innarbeidet gjennom oppveksten både gjennom overleveringer fra eldre slektninger og gjennom egne erfaringer. Når man flytter til et nytt sted vil man mangle mye av denne lokal kjennskapen og dette kan utgjøre et hinder i forhold til utøvelsen av bærplukking. Når man eventuelt flytter tilbake etter endt utdanning eller etter hvert blir bedre kjent på sitt nye bosted kan det bidra til at deltakelsen igjen øker.
Et annet utslag av en slik mekanisme kan være at ungdom som ikke flytter vil opprettholde et høgere aktivitetsnivå enn de som gjør det. Det kan også tenkes at liknende mekanismer kan gjøre seg gjeldene for aktiviteter som jakt og fiske.

Fisketurer

Utviklingen i ungdommens oppslutning om fisketurer har mange likhetstrekk med utviklingen for bærturene selv om utslagene ikke er like store.
Etter et foreløpig toppunkt i oppslutningen tidlig på 1970 tallet på i overkant av 70%, sank ungdommens deltakelse i fisketurer ned til 54% i 1987. Deretter fulgte også her en oppgang fram til 1993 hvor oppslutningen var helt oppe i 66%, før den igjen falt til et foreløpig botnnivå på 52% i 2001. Fra 1997 til 2001 falt deltakelsen med 5 prosentpoeng, men denne nedgangen er ikke signifikant.
De to underaktivitetene fiske i saltvatn og fiske i ferskvatn, har en utvikling som er svært lik utviklingen i den samla aktiviteten. Fiske i saltvatn har alltid hatt størst utbredelse av de to, og fra 1997 til 2001 sank deltakelsen fra 41% til 38%. I det samme tidsrommet sank deltakelsen i ferskvannsfiske fra 35% til 28%.

Figur 4. Ungdommens deltakelse i fisketurer 1970 - 2001

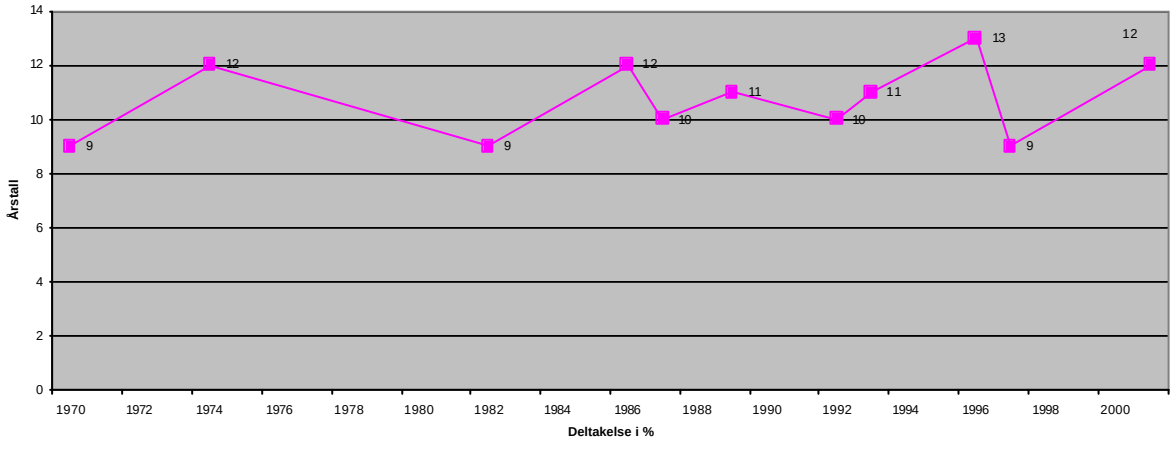
Denne synkende oppslutningen finner vi også igjen i tallene fra UIN. Her faller deltakelsen fra 67% i 1992 til 45% i 2002.

Det er ikke lett å se noen åpenbare årsaker til at ungdommen skal ha redusert sin oppslutning om fisketurer med 20 prosentpoeng de siste 30 årene. Verken mulighetene til å fiske eller selve fiskebestandene har endret seg nevneverdig, slik at nedgangen neppe skyldes disse forholdene.
En mulig forklaring er, som vi antydet for bærplukkingens del, en generell reduksjon i oppslutningen om høstingsdimensjonen innen norsk friluftsliv. Fiskeaktiviteten i Norge har helt tydelig røtter både fra en sportsfiske tradisjon og en mer matauk orientert tradisjon (Aas 1993, 2001). Dersom matauksfiskets økonomiske og kulturelle betydning svekkes vil dette også gi seg utslag i den totale deltakelsen.

I media har det vært mye fokus på den rent sportsmessige tilnærmingen til fiske de siste årene. Dette dreier seg særlig om fluefiske gjerne i kombinasjon med fang og slipp. Selv om fluefisket nok har økt i popularitet de siste årene vil denne aktiviteten fort bli for krevende til at den kan bli en folkesport.

Jakt
Jakt har hatt en noe annen utvikling enn de andre høstingsaktivitetene. Riktignok ser kurven svært ujevn ut, men verdiene svinger bare mellom 9% og 13% og dette er innenfor grensene for den statistiske usikkerheten. Ungdommens oppslutning kan med andre ord sies å være stabil. For enkelte av årene har det blitt skilt mellom småviltjakt og storviltjakt, og begge disse under aktivitetene viser også en stabil utvikling. I 2001 var oppslutningen om småviltjakt på 10%, men deltakelsen i storviltjakt lå på 6%.

Figur 5. Ungdommens deltakelse i jaktturer 1970 - 2001

Jakt er den eneste aktiviteten hvor ungdommens deltakelse kan sies å ha vært stabil gjennom hele perioden. Hva dette skyldes når alle andre aktiviteter endres er ikke lett å gi noe entydig svar på. En mulighet er at jakt ressursen i mange tilfeller er begrenset og at det er flere som ønsker å jakte enn det er mulighet for. Dette er imidlertid mest aktuelt for storvilt jakt og vil derfor neppe ha avgjørende innvirkning på ungdommens totale jaktdeltakelse.

En annen forklaring kan være at jaktmulighetene faktisk er bedre nå enn for 30 år siden. De fleste hjorteviltbestandene har blitt større og antallet felte elg er faktisk seksdoblet i denne perioden (Brottveit & Aagedal 1999). Imidlertid driver de fleste unge med småviltjakt og her er det lite trolig at viltbestandene har økt.
Det er derfor lite trolig at ungdommens stabile jakt deltakelse kan knyttes opp mot endringer i tilgangen på jakt.

Selv om høstingsdimensjonen er tydelig innenfor jakt og da særlig storvilt jakt, har også jakt lange tradisjoner som sportsaktivitet (Søilen 1995). Mens de økonomiske aspektene ved fiske og bærplukking har mistet mye av sin betydning med velstandsøkningen er ikke dette på samme måte tilfellet for jakt. Den store økningen i antallet felte elg og hjort har heller ført til at den økonomiske betydningen har økt.
Samtidig har jakta en spenningsdimensjon som fortsatt har bevart sin tiltrekning på ungdommen.

Bruk av alpinanlegg

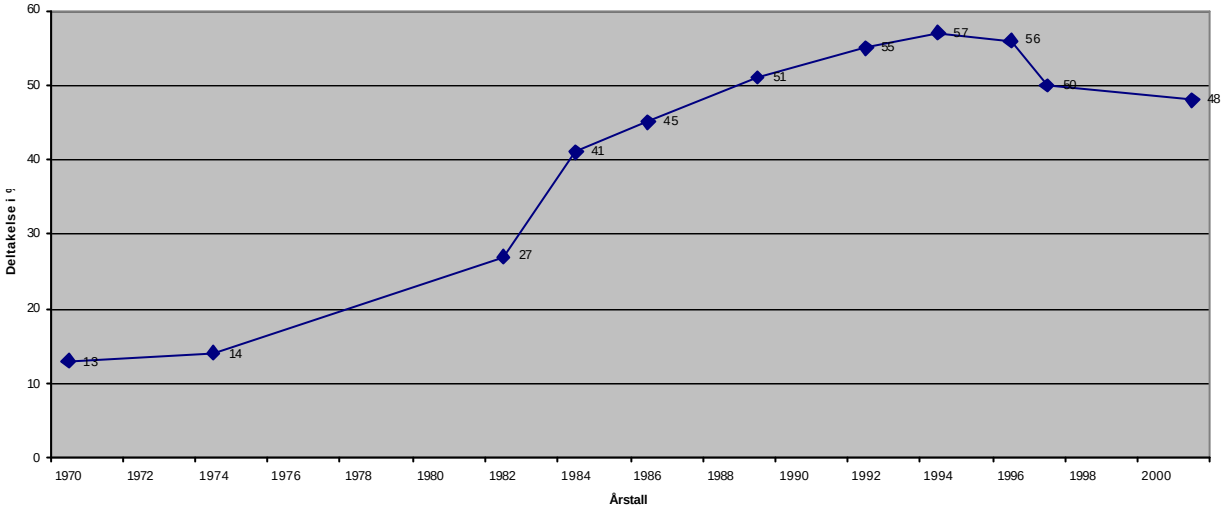
I henhold til den offisielle definisjonen av friluftsliv vil ikke bruk av alpinanlegg kunne regnes med til friluftslivsaktivitetene[11]. Bruk av alpinanlegg avviker fra definisjonen både i forhold til stedet hvor aktiviteten blir utført og det manglende fokuset på naturopplevelse. Aktiviteten blir likevel viet en del oppmerksomhet i dette innlegget fordi bruken av alpinanlegg har innvirkning på andre mer typiske friluftslivsaktiviteter.

Ungdommens bruk av alpinanlegg har vokst kraftig perioden sett under ett. Veksten er særlig sterk i en periode på første halvdel av 1980 tallet, men veksten fortsetter helt fram til 1993 hvor oppslutningen er på 57%. De siste årene har aktiviteten gått noe tilbake og i 2001 lå oppslutningen på 48%.
Også selve aktiviteten har gjennomgått store forandringer. Fram til starten av 1980 tallet var alpinskiene enerådende. Deretter kom telemarksbølgen som nådde sitt toppunkt rundt 1990. Seinere kom også snowboardet for fullt og ble etter hvert et dominerende innslag i alpinanleggene. De aller siste årene har først carvingskiene og siden twintip skiene ført til et nytt oppsving i interessen for alpin- og telemarkski.
Hvor og hvordan det kjøres har også endret seg. På 1970 tallet holdt de aller fleste seg i de preparerte traseene, men etter at telemarkskiene ble vanlige utover 1980 tallet har flere og flere beveget seg ut i løssnøen utenfor anlegget. I 2001 kjørte så mange som 20% av ungdommen off piste minst en gang i løpet av sesongen. Off piste kjøringen var særlig utbredt blant de med snowboard og telemarkski, men også mange av de med alpinski var å finne ute i løssnøen.
I 2001 utgjorde snowboarderne den største ungdomsgruppa med en oppslutning på 28%. Brukere av alpinski utgjorde 21%, men telemarksski ble brukt av 20%. Vi ser av tallene at en god del av ungdommene bruker mer enn et av utstyrstypene.

Bruken av alpinanleggene er ikke registrert i friluftslivsundersøkelsene for årene 1982, 1986, 1987, 1992 og 1993. Imidlertid er deltakelsen for de fleste årene dekket av undersøkelser i regi av Norske Skiheisers Landsforbund.

[11] Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i naturen med sikte på miljøforandring og naturopplevelse (Miljøverndepartementet 1986-87)

Figur 6. Ungdommens bruk av alpinanlegg 1970 - 2001

Økningen i bruken av alpinanleggene hadde neppe vært mulig uten at muligheten til å drive med aktiviteten hadde blitt mye bedre siden 1970 tallet. Tall fra Norske Skiheisers Landsforening viser at antallet anlegg og antallet nedfarter har vokst kraftig de siste 20 årene [12].
Ellers har også de nye mulighetene som nytt utstyr fører med seg hatt betydning. Både telemarkskiene og snowboardet har trolig ført nye grupper til alpinanleggene.

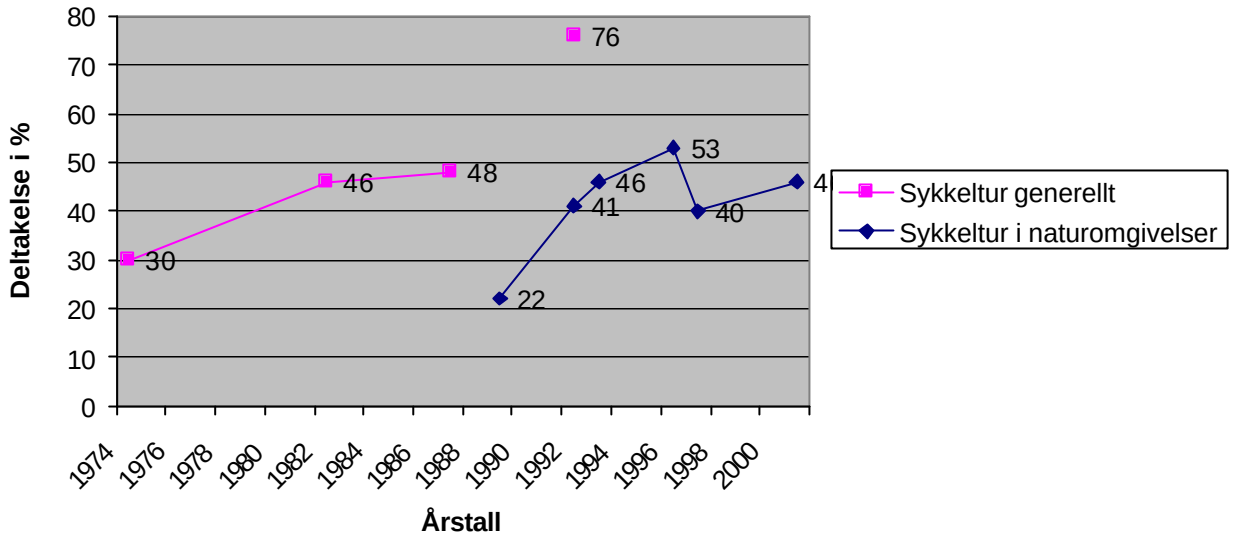
Sykkelturer

Vi har heller ikke en full tidsserie for ungdommens deltakelse i sykkelturer. Aktiviteten er kartlagt ved de fleste undersøkelsene, men spørsmålsstillingene er såpass ulike at en direkte sammenlikning ikke er mulig.
Fram til 1992 ble det spurt om sykkelturer generelt, men selv om spørsmålene ble stilt i en friluftslivsramme er det lite trolig at kun sykkelturer i friluftslivssammenheng ble registrert. Fra 1989 ble spørsmålsstillingen endret til sykkelturer i naturomgivelser for å bedre måle den friluftslivsrelaterte delen av aktiviteten. At de spørsmålsstillingene måler ulike ting kommer tydelig fram i 1992 undersøkelsen hvor begge spørsmålsstillingene var tatt med. Da var ungdommens oppslutning om sykkelturer generelt på 76%, mens oppslutningen om sykkelturer i naturomgivelser var på 41%.

Uansett hvilken av sykkelturene man ser på så har ungdommens deltakelse økt kraftig siden 1974. Fra 1989 til 1996 mer enn fordobles oppslutningen fra 22% til 53%. For brått å falle til 40% i 1997 og så opp igjen til 46% i 2001. Reduksjonen på 13 prosentpoeng fra 1996 til 1997 gjenspeiler helt sikkert ikke en reell endring i aktiviteten. Forklaringen ligger trolig i en endring i spørsmålsstillingen fra ”Sykkeltur i naturomgivelser” i 1996 til ”Dagstur på sykkel i naturomgivelser” i 1997. I 2001 var spørsmålsstillingen igjen ”Sykkeltur i naturomgivelser”. Det har derfor trolig vært en reduksjon i sykkelaktiviteten de siste årene, men ikke så stor som resultatene fra 1997 skulle tyde på.

[12] I 1980 var det registrert 85 skiheiser i Norge. I 2001 var tallet steget til 490.

Figur 7. Ungdommens deltakelse i sykkelturer 1974 - 2001

Også den økte oppslutningen om sykkelturer kan til en viss grad knyttes til nytt utstyr. Innføringen av off road sykkelen rundt 1990 faller i allefall sammen med veksten i aktiviteten. Denne sykkeltypen gjorde det lettere å ta skogsbilveger og stier i bruk, og etter hvert som syklene utviklet seg ble også sykling i terrenget mulig. Den kraftige økningen i bruken av Rallarvegen til sykkelturer er en god illustrasjon på denne utviklingen.

Moderne aktiviteter

De siste fem årene har vi sett aktiviteter som frikjøring, terrengsykling, skiseiling, rafting, elvepadling og fjellklatring har økende oppslutning blant ungdom (tabell 2). De to siste er gamle aktiviteter som har fått fornyet aktualitet, mens de fire første kan regnes som nye aktiviteter selv om også disse har sitt utspring i tradisjonelle aktiviteter.
Felles for disse aktivitetene er at de er krevende både i forhold til utstyr og tekniske og fysiske ferdigheter. De fleste av disse aktivitetene krever også en forholdsvis dyp involvering i aktiviteten. De har i tillegg et visst risikopotensial som gjør at utøveren må bruke tid på oppøve nødvendige ferdigheter og vurderingsevne.

Tabell 2. Ungdommens deltakelse i enkelte moderne friluftslivsaktiviteter i 2001 (N=258).

Aktivitet	Deltakelse i %	Aktivitet	Deltakelse i %
Terrengsykling	15	Elvepadling	4
Frikjøring i fjellet	10	Skiseiling	1
Fjellklatring	7		
Brevandring	3	Moderne aktiviteter	22
Juvvandring	3		
Rafting	4	Frikjøring ved anlegg	19
		Kjørt snøscooter	10

Det ville være å overdrive å si at disse aktivitetene har stor oppslutning, selv om en gjennom fokuseringen i media kan få inntrykk av at dette er noe en stor del av ungdommen driver med. Som det går fram av tabell 2 var terrengsykling og frikjøring i fjellet de største av disse aktivitetene i 2001 med en oppslutning på henholdsvis 15% og 10%. Fjellklatring ligger på 7%, rafting og elvepadling på 4%, mens ski seiling har en oppslutning på 1%.
Til sammen begynner imidlertid disse aktivitetene å få en viss oppslutning og i 2001 omfattet de 22% av ungdomsgruppa. Alt tyder også på at disse aktivitetene er i vekst og at oppslutningen vil stige en del de neste årene.
Det er likevel lite trolig at noen av aktivitetene vil få en svært stor oppslutning, til det er aktivitetene for krevende både i forhold til tidsbruk, ferdigheter og investeringer i utstyr. Imidlertid virker aktivitetene fortsatt å være i vekst slik at oppslutningen nok vil bli noe høgere enn det vi ser i dag.

Siden disse aktivitetene på mange måter representerer noe nytt i norsk friluftsliv er det interessant å høre hva utøverne selv framhever som viktig ved aktivitetene og hva som skiller de fra det mer tradisjonelle friluftslivet.
Våren 2003 ble 10 unge frikjørere intervjuet blant annet om disse spørsmålene. Svarene var på mange måter overraskende. For det første var parallellene til det tradisjonelle turfriluftslivet slående. Naturopplevelse, turglede og forandring fra hverdagen var sentrale elementer i begge formene for friluftsliv.
Selvsagt var det også elementer ved frikjøringen som i mindre grad var til stede i turfriluftslivet. Dette dreiet seg særlig om den voldsomme oppmerksomheten både vurderingene av forholdene i forkant og selve nedkjøringen krevde. Det handlet om intens spenning, gleden ved å klare det vanskelige og følelsen av å oppleve noe ekte og virkelig.

Status 2001

Så er tiden kommet for å ta en nærmere kikk på dagens friluftsliv. Vi har fått et visst inntrykk gjennom de foregående figurene, men nå skal vi gå mer i detalj. Dette blir gjort på grunnlag av data fra SSB's levekårsundersøkelse i 2001 hvor nær 2000 personer fylte ut et spørreskjema.

Tabell 3. Deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter i 2001 for ungdom (16-24 år) og befolkningen som helhet (16-74 år). N=258 / 1925

Aktivitet	Ungdom (16-24 år)	Hele befolkningen (16-74 år)
Skiturer	46	48
Fotturer	75	81
Fiske	52	48
Bærplukking	19	42
Jakt	12	9
Skøyteturer	17	11
Sykkelturer	46	43
Alpint	48	21
Riding	8	3
Moderne aktiviteter	22	15
Friluftsliv samlet	90	90

I 2001 er ungdommens friluftslivsdeltakelse mer lik de andre aldersgruppene. Fotturer har beholdt sin oppslutning og er nå den klart største aktiviteten. Ellers har særlig fiske og skiturer mistet mye oppslutning, mens sykkelturer og bruk av alpinanlegg har vokst tilsvarende, slik at disse fire nå kniver om å være den nest største aktiviteten.
Ellers har flere moderene aktiviteter kommet til. Hver for seg er disse aktivitetene relativt små, men til sammen omfatter de snart hver fjerde ungdom. Særlig terrengsykling og frikjøring i fjellet har et visst omfang og er markerte uttrykk for de nye trendene i ungdommens friluftsliv.

Overordna utviklingstrekk
Det har helt opplagt skjedd store endringer i ungdommens friluftslivsutøvelse mellom 1970 og 2001. Dette kommer blant annet til syne i oversikt over de prosentvise endringene mellom 1970 og 2001 som er vist i tabell 4.
I det følgende vil det også bli gjort forsøk på å skille ut de viktigste utviklingstrekkene.

Tabell 4. Prosentsvise endringer i ungdommens deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter mellom 1970 og 2001 (N=436 / 258), og prosentsvise endringer i hele befolkningens deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter mellom 1970 og 2001 (N=436 / 258),

Aktivitet	Ungdom 1970	Ungdom 2001	Differanse		Alle 1970	Alle 2001	Differanse
Skiturer	82	46	-36		58	48	-10
Fotturer	81	75	-6		64	81	+15
Fiske	71	52	-19		58	48	-10
Bærplukking	41	19	-22		51	42	-9
Jakt	9	12	+3		7	9	+2
Skøyteturer	25	17	-8		7	11	+4
Sykkelturer	20	46	+26		15	43	+28
Alpint[13]	13	48	+35		4	21	+17
Riding	8	8	0		2	3	+1
Moderne aktiviteter	-	22	+22		-	15	+15
Friluftsliv samlet	98	90	-8		86	90	+4

Et gjennomgående trekk er at ungdommen i 2001 er klart mindre aktive i forhold til andre aldersgrupper enn det de var tidligere. Dette fører til at gjennomsnittsalderen går opp og at vi får en forgubbingstendens som er særlig synlig i de tradisjonelle aktivitetene (tabell 4).

[13] Regnes ikke med som en friluftslivsaktivitetene. Dersom den hadde vært regnet med ville oppslutningen blant ungdommen fortsatt vært 98% i 1970, men den hadde steget til 93% i 2001.

Den totale oppslutningen holdes oppe ved at særlig de eldre (over 55 år) har økt sin deltakelse. Det er positivt at eldre er aktive, men fører til at tallene for den totale oppslutningen kamuflerer rekrutteringssvikten.

Tabell 5. Gjennomsnittsalder for utøvere i ulike aktiviteter i 1970 og 2001 (N=2611 / 1925).

Aktivitet	Snittalder for utøvere1970	Snittalder for utøvere 2001	Differanse
Skiturer	36	43	+7
Fotturer	38	43	+5
Fiske	38	42	+4
Bærplukking	40	47	+7
Alpint	25	33	+8
Moderne aktiviteter	-	28	-

Ungdommens deltakelse i friluftsliv samlet sett er i tilbakegang. Denne nedgangen er fortsatt begrenset, men er likevel godt synlig. Noe av nedgangen skyldes at flere blir helt inaktive og at flere går over til aktiviteter som ikke er friluftsliv. Noe av nedgangen i de tradisjonelle aktivitetene skyldes helt klart denne generelle nedgangen i friluftslivsutøvelsen, men noe skyldes også en utveksling mellom friluftslivsaktivitetene.
At nedgangen i samlet friluftslivsutøvelse ikke er større, henger trolig sammen med den høge oppslutningen om fotturer. Selv om deltakelsen i andre tradisjonelle aktiviteter som skiturer, fiske og bærplukking synker 20-30 prosentpoeng vil ikke dette synes i den samla friluftslivsindeksen så lenge de fleste likevel går fotturer. Skulle imidlertid også fotturaktiviteten begynne å synke for alvor vil dette dermed gi seg utslag på den totale deltakelsen.

Et annet moment er at friluftslivet moderniseres (Vorkinn et.al 2000, Bischoff & Odden 2002). Aktivitetsmangfoldet har blitt større og oppslutningen øker om flere moderne aktiviteter.
Samtidig reduseres oppslutningen om flere av de tradisjonelle aktivitetene. Både fiske, bærplukking og skiturer har hatt en nedgang på over 20 prosentpoeng de siste 30 årene. Som det går fram av tabell 5 har også den totale deltakelsen i tradisjonelt friluftsliv gått ned og da særlig etter 1993.

Tabell 6. Prosentvis oppslutning om tradisjonelt friluftsliv, friluftsliv generelt og friluftsaktiviteter samlet for 1970, 1993 og 2001 blant ungdom i alderen 16-24 år.

	1970	1993	2001
Tradisjonell friluftsliv (fotturer, skiturer, fiske, jakt og bærplukking)	98	94	87
Friluftsliv i alt (tradisjonelt friluftsliv + sykkelturer, fjellklatring, frikjøring m.m)	98	97	90
Friluftsaktiviteter (friluftsliv + bruk av alpinanlegg)	98	98	93
Andel inaktive	2	2	7

Tabellen viser at oppslutningen om det tradisjonelle friluftslivet har vært på veg ned gjennom hele perioden, men at nedgangen har vært sterkest de siste åtte årene. Fram til 1993 ser det ut til at nedgangen i det tradisjonelle friluftslivet har blitt kompensert ved en økning i sykkelturer slik at den totale oppslutningen har holdt seg oppe. Etter 1993 har imidlertid nedgangen i det tradisjonelle friluftslivet ført til at også den totale oppslutningen om friluftsliv har gått ned.

Det ser også ut til at de sosiale skillene innenfor friluftslivet opprettholdes eller til og med er økende (Odden upublisert a). Det er en tendens til at de med høgere utdanning holder bedre fast ved friluftslivet enn andre utdanningsgrupper. Samtidig ser det også ut til at nedgangen i de store byene er større enn i bygder og tettsteder.

Ellers er det verd å merke seg at alle de tradisjonelle aktivitetene ser ut til å ha en forbigående vekst i oppslutningen første halvdel av 1990 tallet. Under avsnittet om skiturer har jeg antydet at fokuset på friluftslivet som ble skapt av landsdekkende kampanjer som Friluftslivets år og Folk i form til OL for ikke å snakke om selve OL arrangementet kunne ha en positiv innvirkning på deltakelsen. Denne hypotesen skal på ingen måte avskrives, men jeg har også en alternativ hypotese som kan ha vel så mye for seg.

De som er registrert i ungdomgruppa i 1993 er født mellom 1969 og 1977. Disse fikk sin grunnleggende friluftslivs erfaringer mellom fra midten av 1970 tallet og utover 1980 tallet, og vokste opp sammen med en foreldregenerasjon som var svært aktive friluftslivsutøvere både som ungdom og unge voksne. Dette innebærer at disse årsklassene trolig fikk en mer omfattende sosialisering til tradisjonelt friluftsliv enn seinere årsklasser. I 1974 var oppslutningen om fiske i aldersgruppene 16-24 år og 25-34 år henholdsvis på 73% og 64%, mens de tilsvarende tallene for bærplukking var 45% og 58%.
Til sammenlikning er de som er ungdom i 2001 født mellom 1977 og 1985. Disse har fått sine grunnleggende friluftslivserfaringer fra midten av 1980 tallet, og har dermed vokst opp med en foreldregenerasjon som var mindre aktive enn de som bare er 10-12 år eldre.
I 1986 var oppslutningen om fiske i aldersgruppene 16-24 år og 25-34 år på henholdsvis 58% og 57%, mens de tilsvarende tallene for bærplukking var 29% og 47%.

Endringene i norsk friluftsliv er på mange måter en stille revolusjon som politikere og forvaltning ikke har blitt skikkelig oppmerksomme på. Endringene skjer gradvis ved at den ene generasjonen ungdommer er litt mindre aktive enn den forrige. Nå begynner imidlertid summen av de små endringene å bli såpass tydelige at det er på tide å få øynene opp.

Det som har blitt presentert i denne innlegget er egentlig gammelt nytt. Allerede i 1997 presenterte blant annet Marit Vorkinn liknende funn. At dette likevel ikke har fått større oppmerksomhet skyldes trolig at det er flere forhold som er med på å kamuflere utviklingen.

For det første har det tradisjonelle friluftslivet fortsatt stort omfang blant ungdommen. Selv om oppslutningen har gått ned er den fortsatt stor. Samtidig finnes det tradisjonelle aktiviteter som er i vekst. Dette gjelder for eksempel jakt, fjellsport og skiturer i fjellet. En kan derfor si at DNT og NJFF har sitt på det tørre når de rapporterer om økende aktivitet.

For det andre fokuseres det ofte på hele befolkningens deltakelse i friluftsliv, som viser seg å være relativt stabilt mye på grunn av økt oppslutning blant eldre utøvere. Det skal heller ikke

legges skjul på at det har kommet til dels motstridende signaler fra forskere som har beskjeftiget seg med dette temaet.

For det tredje har tidligere undersøkelser underestimert nivået på deltakelsen i skiturer og fotturer for undersøkelsene i 1970 og 1974. Forskjellene mellom 70 tallets og dagens friluftsliv har dermed framstått som mindre enn de egentlig er[14].

Etter mitt syn er det imidlertid ingen tvil om at de tradisjonelle aktivitetene og dermed hele det norske friluftslivet står oppe i en skikkelig rekrutteringsvikt. Det er dokumentert gjennom materialet fra SSB undersøkelsene som er lagt fram her. Samtidig som Ung i Norge materialet ser ut til å vise samme tendensen for de siste 10 årene blant de som er ennå litt yngre.
Vi må med andre ord innse at norsk friluftsliv ikke se selvrekrutterende i samme grad som det var tidligere, og at det må settes i gang stimuleringstiltak dersom man ønsker å opprettholde dagens aktivitetsnivå.

Det blir av og til hevdet at modernisering av friluftslivet som foregår, først og fremst innebærer en omlegging av aktivitetsmønsteret og ikke en reduksjon i det totale aktivitetsnivået. Jeg har selv hevdet slike synspunkter, men har etter hvert endret oppfatning. Selv om de moderne aktivitetene er populære og fortsatt vil få økende oppslutning, stiller disse aktivitetene såpass omfattende krav til utøverne vil være et alvorlig hinder for at disse skal få bred oppslutning. En kan derfor ikke regne med at det moderne friluftslivet vil kunne fange opp alle utøverne som det tradisjonelle mister. Fra et naturvern ståsted tror jeg heller ikke det hadde vært særlig bærekraftig om 60-70% av ungdomskullene deltatt i slike ressurskrevende aktiviteter.

Årsaker til nedgangen
Det finnes neppe en overordnet og altomfattende forklaring på utviklingen vi ser innen norsk friluftsliv. Bildet er trolig svært sammensatt og utviklingen innenfor hver av enkelt-aktivitetene har til dels sine spesifikke årsaker.
Det er etter mitt syn likevel mulig å identifisere to overgripende årsaker. Det ene er en svekkelse av det tradisjonelle friluftslivets betydning for den norske ungdommen og det andre er en sviktende grunnsosialisering til disse aktivitetene.

For å ta det første først. Det tradisjonelle friluftslivets posisjon som et naturlig valg av fritidsaktivitet for norsk ungdom har endret seg av flere grunner.
Konkurransen mellom aktivitetene har blitt større ettersom mangfoldet har økt. Dette gjelder både andre friluftslivsaktiviteter og aktiviteter om står langt fra friluftslivet. I 1970 var alpinanleggene sjeldne, langt fra alle husstander hadde TV og datamaskiner var store som hus. Så det er definitivt mer å velge mellom nå i dag. Strengt tatt er likevel ikke økte valgmuligheter noen forklaring i seg selv ettersom endringene i aktivitetsmønstret skjer først når disse nye mulighetene blir tatt i bruk.

At flere benytter seg av muligheten til å velge annerledes har sammenheng med endrede rammer for den enkeltes indentitetsskaping. Tidlig på 1970 tallet var trolig den enkeltes identitet i større grad gitt av sosial og kulturell bakgrunn. En fulgte bokstavelig talt i sin mors skispor uten å tenke større over det. I løpet av de siste 30 årene har imidlertid slike strukturer

[14] For eksempel rapporterer Vorkinn et al (1997) deltakelsen i "lengre dagsturer" til fots eller på ski for årene 1970 og 1974. Den totale skitur og fottur aktiviteten er imidlertid langt større og blir fanget opp av andre variabler i undersøkelsene.

mistet mye av sin betydning som absolutt rettesnor for ungdommens friluftsliv (Giddens 1994, Baumann 2000, Tordsson 2003). Nå er dette i større grad blitt gjenstand for den enkeltes refleksive valg. En kan for eksempel velge å drive med friluftslivsaktiviteter som fungerer som et uttrykk for hvordan man vil framstå for sine omgivelser. Og slik tidsånden er i dag vil nok de fleste unge heller bli identifisert med frikjøring enn med bærplukking (Bischoff & Odden 2002).
Når tur og høstingsfriluftslivet går fra å være en sosial norm til å være gjenstand for valg i et økende mangfold av muligheter, opplever vi at oppslutningen reduseres for de fleste av disse aktivitetene. Dette kan tolkes som at stadig flere unge anser det som mer meningsfullt å drive med andre aktiviteter. Eller sagt på en annen måte: slik forholdene er i dag er det stadig flere som vil bli identifisert med frikjøring og jibbing og stadig færre som vil bli identifisert med bærplukking. I 2001 var det dobbelt så mange unge som drev med bærplukking som med frikjøring i fjellet (19% mot 10%), men dersom utviklingen fortsetter er det ikke mange år før oppslutningen om disse to aktivitetene er like stor.
I denne utviklingen ligger det også en endring av fritidens betydning som blant annet er påpekt av Rojek (1995) og Tordsson (2003). Tidligere var fritiden mer nytteorientert. Dette kunne for friluftslivet vedkommende dreie seg om alt fra trim til matauk eller som uttrykk for en økologisk bevisst motkultur. Nå er oppmerksomheten mer rettet mot nuet. Det legges større vekt på lek, spontanitet, sterke opplevelser og en mer umiddelbar tilfredsstillelse av egne behov.

Så var det det andre hovedpunktet som en kan kalle sviktende sosialisering. Interessen for friluftsliv overføres fra generasjon til generasjon hovedsakelig gjennom å drive med friluftsliv i praksis. Barn som er med foreldre og andre voksne på tur, sosialiseres inn i friluftslivets mange praktiske handlinger og det ofte uuttalte meningsinnholdet som ligger i friluftslivets mange situasjoner. I tråd med Bourdieu (1977) kan en si friluftslivets mange små handlinger og måter å tenke på, fester seg i kroppen og vil danne et mønster for hvordan vi skal handle i liknende situasjoner seinere. En slik friluftslivshabitusen vil medføre at vi opplever det som naturlig å være på tur. En femtenåring som gjennom flere års turerfaring har lært seg de praktiske delene av friluftslivet og gjennom egne opplevelser vet hva friluftslivet har å gi, har alle forutsetninger for å fortsette med friluftsliv resten av livet. Det er også verd å merke seg at vedkommende ikke bare lettere vil kunne fortsette med det tradisjonelle friluftslivet, men har også større forutsetninger for å kunne utøve de moderne aktivitetene.

Dersom oppslutningen synker blant de som har barn og unge boende hjemme betyr det at en mindre andel av ungdommen får denne nødvendige startpakken. Vi er dermed inne i en vond sirkel der stadig færre vil få den grunnleggende sosialiseringen til friluftsliv i sin familie. Dette betyr selvsagt ikke at de som ikke driver med friluftsliv i oppveksten aldri vil begynne med friluftsliv, men sannsynligheten er langt mindre enn om du hadde gjort det. Det er heller ikke slik at familien er det eneste stedet hvor man kan få de grunnleggende erfaringene med friluftsliv. For eksempel driver flere frivillige organisasjoner et omfattende arbeide blant barn og unge.
Friluftsliv er også innarbeidet i skoleverket på flere ulike nivå. Det er imidlertid et åpent spørsmål som friluftslivsundervisningen i skolen har noen større sosialiseringseffekt. Leirskole og faste ukentlige uteskoledager er eksempler på undervisningsformer som gir mye naturkontakt, men utover dette tror jeg lite av friluftslivet i skolen er av et slik omfang at det kan erstatte sosialiseringen i familien.

Ellers har vi også sett på noen andre faktorer som kan ha innvirkning på ungdommens deltakelse.

Naturlige svingninger virker ikke å ha noen avgjørende betydning på endringene i oppslutningen om enkeltaktivitetene. Snømengden i skogsområdene har relativt liten innvirkning på ungdommens totale skitur deltakelse. Vilttettheten øker, mens jakt deltakelsen er stabil. Fiske og bærplukking reduseres, mens de naturlige bestandene av bær og fisk virker å være stabile.

Demografiske endringer må forventes å ha innvirkning på deltakelsen. Innvandrere har ikke samme involvering i friluftsliv som nordmenn (Strandbu 2000). Så når andelen innvandrere i ungdomskullene øker (særlig i Oslo) vil den prosentvise oppslutningen om friluftsliv gå ned. Ellers har vi sett at den midlertidige økningen i ungdommens friluftsliv midt på 1990 tallet kan ha sammenheng med at deres foreldregenerasjon var særlig aktive i sin ungdom.

Ellers vil et økende velstands og utdanningsnivå normalt gi høgere deltakelse i friluftsliv ettersom deltakelsen normalt øker med økende inntekt og lengden på skolegangen. Nedgangen kommer dermed på tross av en rekke faktorer som tradisjonelt betyr økende deltakelse.

Lavere deltakelse i friluftsliv – hva så?

At oppslutningen om friluftsliv nå begynner å synke, kan minne litt om historien i romanen "Bretningen om et varslet mord". Alle vet godt hva som kommer til å skje, men ingen gjør noe med det.

Allerede de første offentlige utredninger om friluftsliv tidlig på 1970[15] tallet forutsier denne utvikling og resonnementet ble fulgt opp i den første stortingsmeldingen om friluftsliv[16]. En fryktet at moderniseringen av samfunnet og oppløsningen av det tradisjonelle familiemønsteret ville gå ut over rekrutteringen til friluftslivet. Dette var faktisk den viktigste årsaken til det offentlige sitt engasjement i friluftslivet, som helt fra starten har bygd mye av sin legitimitet på å hindre nettopp en slik utvikling.

Offentlige stortingsmeldinger og handlingsplaner har da også vært fulle av lovord om friluftslivet betydning og advarsler mot konsekvensene ved et redusert aktivitetsnivå.

Nå har det vært lagt ned liten forskningsinnsats på å dokumentere friluftslivets positive potensial, og følgelig vet man også lite om de negative konsekvensene ved at folk driver mindre friluftsliv. Det kan likevel godt tenkes at forvaltningens skremmebilder ikke er langt fra sannheten.

Det er liten tvil om at mindre friluftsliv vil gi mindre fysisk aktivitet i befolkningen. Dette henger sammen med at de to klart største kildene til fysisk aktivitet i befolkningen var friluftslivsaktivitetene fotturer i skog og skiturer (Breivik & Vaagbø 1998). I en tid da det stadig rapporteres om nordmenns økende vekt og synkende aktivitet er ikke mindre friluftsliv den medisinen vi trenger.

Det er også mye som tyder på friluftsliv har en positiv innvirkning vår psykiske helse uten at jeg skal gå nærmere inn på det her[17].

Det forventes også at lågere friluftslivsdeltakelse vil ha negativ innvirkning både på folks holdninger til miljøvern og deres evne til å ferdes i naturen og dermed forholde seg til f.eks allemannsrettens plikter.

[15] Finansdepartementet 1974 Spesialanalyse Friluftsliv.

[16] Miljøverndepartementet 1986/87. Stortingsmelding nr 40. Om friluftsliv.

[17] Se for eksempel Norling (2001) og innleggene på denne konferansen fra Benedicte Ingstad og Anette Myrvang. Ellers påpeker Tordsson (2003) at nordmenn benytter naturen som et rom for bearbeiding av vanskelige spørsmål i livet.

En indikasjon på at dette kan ha noe for seg er at Vorkinn et al. (2000) finner at ungdommen er langt mer positivt innstilt til f.eks heliskiing og snøscooter kjøring enn den voksne delen av befolkningen.
Ellers er det selvsagt bedre at ungdom bruker alpinanlegg og skateramper og dermed er fysisk aktive – enn at de ikke gjør det. Det er likevel viktig å minne på at de i disse aktivitetene ikke får den naturkontakten som er så sentralt ved friluftslivet.

Tiltak
Hva kan så gjøres for å bremse eller kanskje snu den negative utviklingen?
Jeg skal i det følgende prøve å peke på noen tiltak som kan bidra til å styrke sosialiseringen til tradisjonelt friluftsliv. Forslagene er i stor grad hentet fra Børge Dahle (2000) som gjennom mange år blant annet har arbeidet med spørsmål knyttet til sosialisering til friluftsliv.
Dahle (ibid) opererer med et skille mellom primære sosialiseringsarenaer som i denne sammenheng er utøvelse av friluftsliv i en familiesammenheng, og arenaer som støtter opp om en sosialiseringsprosess til friluftsliv som omfatter aktiviteter i barnehage, skole og ulike organisasjoner.

Siden familien er den viktigste arenaen for sosialisering til friluftsliv er det også her eventuelle stimuleringstiltak først og fremst bør settes inn.
Slike tiltak kan for eksempel være:

- Organiserte fellesturer for barnefamilier
- Kurs for småbarnsforeldre i enkle turferdigheter
- Etablering av lokale utstyrssentraler hvor skoler, organisasjoner og privatpersoner kan låne utstyr som telt, kokeapparater, kanoer m.m.
- Sikring av turområder nær der folk bor

For min egen del vil jeg gjerne tilføye at en form for kopling til skoleverket vil være viktig dersom tilbudet om de ulike aktivitetene skal nå ut til alle.

Formålet med disse tiltakene vil være å få i gang folk som ellers ikke har så lett for å komme på tur. Et tilbud om turfølge eller en enkel grunnopplæring kan være alt som skal til.
Tiltakene er enkle, men må ha et stort omfang dersom de skal være effektive. Ideelt sett bør det faktisk være et slik tilbud i hver skolekrets slik at mulighetene finnes der hvor folk bor. Denne nærheten til folks bosted vil også være svært viktig for å ivareta den sosiale dimensjonen ved friluftslivet.
Noen steder vil det være naturlig at ulike frivillige organisasjoner står for den praktiske gjennomføringen. De må da kunne motta økonomisk støtte fra det offentlige for sin innsats. Andre steder kan dette være en kommunal oppgave. Det har tidligere vært forsøkordninger med offentlig ansatte naturveiledere i kommunene og dette kan med fordel tas opp igjen. En slik stilling vil både kunne gjennomføre praktiske opplegg, samordne ulike organisasjoners arbeid og styre en utlånssentral for utstyr.

Dette vil koste penger. For eksempel vil 500 naturveiledere enten ansatt i kommuner, bydeler eller frivillige organisasjoner anslagsvis koste 200 millioner i året. Oppbygging av kommunale utstyrssentraler vil komme på om lag 150 millioner dersom hver kommune får tildelt 100.000 kroner årlig i fem år.
I forhold til hva det offentlige bruker på friluftsliv i dag er disse summene astronomiske. Samtidig er det noe slik som må til dersom sosialiseringen skal styrkes. I tillegg vil det være behov for at eksisterende arbeide innen skoleverk og frivillige organisasjoner styrkes.

Uansett om eller hvor mye det offentlige vil satse på friluftslivet i framtida vil det være behov for en viss nyorientering av norsk friluftslivspolitikk og forvaltning. Fram til nå har det meste av satsingen vært konsentrert om sikring og forvaltning av områder. Dette arbeidet må holde fram og helst i mye større omfang enn i dag, men det er ikke mangel på steder å drive friluftsliv som er skyld i den nedgangen vi nå ser blant norsk ungdom.

Litteratur

Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity.* Polity Press, Cambridge.

Bischoff, Annette & Odden, Alf 2002. Nye trender i norsk friluftsliv – utvanning eller forsterking av gamle mønster og idealer. Innlegg på FRIFO,s forskingskonferanse "Frisk i friluft", Øyer 19-20.11.02.

Bjørbæk, Gustav (2001). Skjer det endringer med vinteren, snøen og skiføre i Oslomarka. *Skiforeningens Årbok 2000*.

Bjørbæk, Gustav (2003) *Norsk vær i 110 år*. Oslo, Damm.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of at theory of practice*. University Press, Cambridge.

Breivik, Gunnar (1978). To tradisjoner i norsk friluftsliv. I Breivik, G. & Løvmo, H. (red.) *Friluftsliv fra Fridtjof Nansen til våre dager.* Universitetsforlaget, Oslo.

Breivik, Gunnar & Vaagbø, Ola (1998). *Utviklingen i fysisk aktivitet i den norske befolkningen 1985-1997.* Norges Idrettsforbund og Olympiske komite.

Dahle, Børge (1993). *Sosialisering til friluftsliv.* NIH, Oslo

Dahle, Børge (2000). Friluftsliv. Livslang læring – opplevelsen – refleksjonen – erkjennelsen I Dahle, B. (red.). Friluftsliv – i et nytt århundre. Friluftsliv i et internasjonalt perspektiv. Rapport fra konferansen 19 og 20 januar. Norges Idrettshøgskole.

Dølvik, J.E., Danielsen, Ø. & Hernes, G. (1987) *Kluss i vekslinga. Fritid, idrett og organisering.* 1.delrapport for prosjektet "Idrett, fritid og levekår". FAFO. Oslo.

Døving, Runar (2002). *Mat som totalt sosialt fenomen. Noen eksempler med utgangspunkt i Torsvik*. Dr. polit. avhandling i sosialantropologi. Universitetet i Bergen.

Fauske, Halvor & Øya, Tormod (2003). *Oppvekst i Norge.* Abstrakt forlag.

Finansdepartementet (1973). Friluftsliv. Spesialanalyse 6. Vedlegg til Langtidsprogrammet 1974-1977. Oslo.

Frislid, Ragnar (1983). Fritid i friluft. I *Norges kulturhistorie Bind 7: 163-178.* Aschehoug. Oslo.

Faarlund, Nils (1999). Norsk friluftslivs verdigrunnlag og forskningsmessige forsøk på bestemmelse og levendegjøring. I Rapport fra konferansen Forsking i friluft. Landskonferanse om friluftsliv og forskning Stjørdal 18-19 november 1998. Friluftslivets fellesorganisasjon, FRIFO. Rapport nr.1 1999.

Giddens, A. (1994). *Modernitetens konsekvenser.* Hans Reitzels Forlag

Hørnsten, Lisa (2000). *Outdoor recreation in Swedish Forests – Implications for Society and Forestery.* Doctoral thesis. Swedish University og Agricultural Sciences. Uppsala.

Iso-Ahola, S., Jackson, E. & Dunn, E. (1994). Starting, Ceasing and Replacing Leisure Activities Over the Life-Span. *Journal of Leisure Research 26: 227-249.*

Jackson, E,L (1990). Variations in the desire to begin a new leisure activity. *Journal of LeisureResearch 22:55-70.*

Kardell, L & Erikson, L (1995). Bærproduktsjon og markvegetasjon. Effekter av kvavegjødsling og sluttavvirkning under en 15 års period, 1976-1991. Sveriges Landbruksuniversitet rapport nr 60.

Kelly, J.R.(1977). Leisure Socialization: Replication and Extension. Journal of Leisure Reaerch, Vol 9, pp 121-132.

Miljøverndepartementet 1986-87. *Stortingsmeldingen nr. 40 Om friluftsliv*. Oslo.
Mjåvatn, Per Egil (1998). Friluftsliv og barns hverdag. I Referat fra Landskonferansen om friluftsliv. DN-notat 1998-4, Direktoratet for naturforvaltning. Trondheim.
Norling. I (2001). *Rekreation och psykisk helsa*. Østersunds kommun, Jemtlands lens landsting och Sahlgrenske universitets sjukhuset.
Odden, Alf (upublisert a). Unge nordmenns friluftslivsutøvelse – endringer i aktivitetsmønsteret 1970 – 2001. Manus innsendt til tidsskrift for ungdomsforskning juni 2004.
Odden, Alf (upublisert b). Hvorfor går nordmenn mindre på ski? - en analyse av ulike årsaker til nedgangen i skitur aktivitetene 1970-2002. Manus sendt til Tidsskrift for samfunnsforskning juni 2004.
Pedersen, Kirsti (1999). *Det har bare vært naturlig – Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger*. Avhandling, Dr. scient graden. Institutt for samfunnsfag, Norges idrettshøgskole.
Rojec, C. (1995). Decentring Leisure. Rethinking Leisure Theory. London: Sage.
Scott, David & Fern K. Willits (1998) Adolescent and Adult Leisure Patterns: A Reassessment. *Journal of Leisure Research* 1998, 30, 3, 319-330.
Skogen, Ketil (1994). Sosiokulturelle ulikheter i natursyn og organisasjonsdeltakelse blant ungdom. I *Friluftsliv: Effekter og goder. Referat fra forskningskonferanse.* DN-notat 1994-7.
Skogvang, B.O. (1993). Sosialisering til friluftsliv. En kartlegging blant personer som var gymnaselever i Trondheim på 1970 tallet. Påvirkning under oppvekst og gymnastid og friluftslivsvaner i dag. Hovedoppgave, Norgesidrettshøgskole.
Statistisk sentralbyrå (1975). *Friluftsliv, idrett og mosjon.* Samfunnsøkonomiske studier NR.25. Oslo.
Strandbu, Åse (2000). Storbyungdom og natur. *En undersøkelse av Osloungdoms forhold til friluftsliv og miljøproblemer.* NOVA Rapport 14:2000
Sundvoll, A. & Teigum, H.M. 1998. Samordnet levekårsundersøkelse 1997 – tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. Statistisk sentralbyrå Notater
Søilen, Espen (1995). Sportsmenn i veideland. Norges Jeger og fiskerforbund.
Teigland, Jon (2000), *Nordmenns friluftsliv og naturopplevelser.* Vestlandsforsking. VF-rapport 7.
Telnes, Atle (1989). Norsk Friluftslivtradisjon. I Friluftsliv, fritid og natur, DN - rapport nr.2. Direktoratet for naturforvaltning.
Tordsson, Bjørn (2003). *Å svare på naturens åpne tiltale – en undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900 tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturelt fenomen.* Dr.scient.avhandling. Institutt for samfunnsfag, Norges Idrettshøgskole.
Vorkinn, Marit, Aas, Øystein & Kleiven, Jo (1997), *Friluftslivsutøvelse blant den voksne befolkningen - utviklingstrekk og status i 1996.* Østlandsforskning. ØF-rapport nr. 07.
Vorkinn, M., Vittersø, J. & Riese, H. 2000. Norsk friluftsliv – på randen av modernisering. ØF-rapport nr. 02.
Vågane, L. 2002. Samordnet levekårsundersøkelse 2001 – tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. Statistisk sentralbyrå Notater 2002/56.
Vaage, Odd Frank (2002). *Til alle døgnes tider. Tidsbruk 1971-2000.* Statistiske analyser 52. Statistisk sentralbyrå. Oslo-Kongssvinger.

Aas, Øystein & Aasetre, Jørond (1992). Bærplukking en truet friluftslivsaktivitet? I Emmelin, L. (red.). *Nordisk seminarium om friluftslivsforskning. Nordplan Rapport 1994:3.*